

Маја Р. Ћалић*

Универзитет у Крагујевцу, Педагошки факултет, Ужице

Јелена Р. Гркић Гинић*

Универзитет у Крагујевцу, Факултет педагошких наука, Јагодина

ОДЛИКЕ И ФУНКЦИОНАЛНОСТ ПЕСАМА У УЧБЕНИЦИМА ЗА МУЗИЧКУ КУЛТУРУ ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Апстракт: Имајући у виду да песма представља полазну основу, примарни садржај и централну тему у реализацији наставе музичке културе, у основној школи, у овом раду смо настојали да анализом одабраних учбеника разјаснимо функционалност и одлике песама у учбеницима за музичку културу за трећи разред основне школе кроз идентификацију и утврђивање овог ефикасног музичког садржаја и његове улоге и делотворности у музичком развоју ученика. Циљ овог рада јесте да се теоријском анализом сагледају мелодијско-ритмичке одлике песама, да се утврди функционалност песама и њихово садејство у учбенику и на компакт-диску. Резултати анализе показују да песме у учбеницима по мелодијско-ритмичким карактеристикама одговарају узрасту ученика. Функционалност песама усмерена је ка развијању осећаја за ритам, вокалног апарата и музичком описмењавању. Аудио-записи отварају нове могућности интерпретације песама у виду кариока.

Кључне речи: *песма, учбеник, музичка култура, основна школа.*

УВОД

Песма је примарни садржај, полазна основа музичког описмењавања, централна и свепрожимајућа тема у настави музичке културе о чему сведочи велики број научних и стручних радова (Гркић, 2008; Гркић и Ћалић, 2015; Гркић и Ћалић, 2019; Дробни, 2008; Илић и Миловановић, 2019; Јеремић, 2015; Јовић-Милетић, 2011; Јовић-Милетић, 2018; Кодела, 2017; Маричић и Ћалић, 2015; Стошић, 2008; Стошић, 2016). Уједно, песма је репрезент учбеничких садржаја музичке културе и неизоставна тема како методичких приручника тако и многобројних педагошких и психолошких студија (Братић

* maja.zlatibor@gmail.com

* jelenagrkc@yahoo.com

и Филиповић, 2001; Васиљевић, 2000; Ивановић, 2007; Којов Буквић, 1989; Милетић, 2018; Плавша, Поповић, Ерић, 1960; Судзиловски и Терзић, 2008).

Са психолошко-педагошког аспекта певање песама има веома значајно место у васпитно-образовном процесу ученика јер обогаћује емоционални живот деце, развија различите видове музичких способности и утиче на формирање музичког укуса будуће културне личности (Стојановић, 1996: 17). Посебан осећај лепоте и радости коју музика ствара доживљава се песмом која је елементарна музичка активност „на свим нивоима дечјег доба” (Мишков, 1999: 183). Потврђено је да је песма „најлепши вид саопштења људске мисли“, уједно, она је основно средство остваривања наставне проблематике музичке културе (Милетић, 2018: 8).

У најранијем детињству запажене су својеврсне „формуле, препознатљиве широм света у оквирима дечје музичке културе” које потврђују да је песма одувек била активни и функционални део „дечјег музичког матерњег језика” (Ивановић, 2007: 69). Отуда, развој способности дечјег усвајања песме почиње речима, потом се додаје ритам и најзад – висина тонова (Моог, 1976).

За усвајање песама у музичкој настави од значаја су њене основне одлике: мелодија и ритам. Кроз наставне садржаје ритам песме се јавља у нераскидивој вези са речима, а запажени су исти ритмички обрасци песама код све деце света (Brăiloiu, 1956). Ритам, „тежња ка покрету, живости и игри” једна је од основних карактеристика детета школског узраста (Плавша, Поповић и Ерић, 1960: 44). Уз ритам, мелодија се такође сврстава у првобитне форме (музичког) изражавања. Деспић сматра да је мелодија музичка мисао која је дефинисана динамичким односима између тонова различитих висина и трајања, уобличених у јединствену естетску целину (Деспић, 1974: 59).

Милетић (Милетић, 2018: 174) наводи да се „сваки проблем у музичкој настави решава кроз три етапе – поставка звука, повезивање нотног записа са звуком и примену стеченог знања на новом музичком садржају”. На том критеријуму општеприхваћена је функционална метода Миодрага Васиљевића која је заснована на „принципу памћења иницијалиса песме” (Братић и Филиповић, 2001; Васиљевић, 2000; Ивановић, 2007; Илић и Миловановић, 2019; Кодела, 2017; Милетић, 2018; Судзиловски и Терзић, 2008).

Британски педагог Велч (Welch, 2001) сматра да је свако рођен музички у одређеној мери и да свако може да пева. Деца су певачи у развоју и са осетљивим и подржавајућим искуствима добиће доживотне користи од успешног певања у школи. Зато је рад на правилном развоју дечјег певачког апарата један од важних задатака наставе музичке културе, који подразумева систематски процес потпомогнут одговарајућим садржајима, у складу са принципом поступности којим се контролише вокални напредак младих певача.

Певање песама у школској доби ученика најпре треба посматрати са конативно афективне сфере личности детета „кроз процес интеракције детета са музичким стимулансима током досадашњег живота” (Мирковић Радош, 1996). Имајући у виду да конативни развој зависи од организовања рада појединца и услова које одређује средина, ослањајући се притом на Брунерову теорију учења, која потврђује да настава може остварити значајну улогу у интелектуалном развоју појединца уколико постоји склад између три развојне фазе детета – *акционом*, *иконичком* и *симболичком* – определили смо се да размотримо функционалност и одлике песама у одабраној уџбеничкој литератури за узраст ученика трећег разреда основне школе, који одговара *симболичкој фази развоја* када деца користе језик, а појмови који се користе бивају по одређеним критеријумима сложени по хијерархији те се комбинују (Милетић, 2016: 10). У том својству песма је посматрана као обавезни део програма наставе *музичке културе* у трећем разреду основне школе преко одобрене *уџбеничке литературе за наставу музичке културе*.

Имајући у виду све наведено, *песму* смо у раду посматрали као јединицу анализе уџбеничких садржаја за трећи разред музичке културе преко нотних записа (у уџбенику) и аудио-записа (на припадајућем компакт-диску). Првенствено нас је интересовао развој мелодијско-ритмичких способности код деце посредством уџбеничке литературе. Желели смо, такође, да идентификујемо одлике песама кроз амбитус, тонски род, врсту такта, нотне вредности и да утврдимо функционалност песама у својству развоја ритма, гласовног апарата и музичке писмености у уџбенику (нотне записе песама) и на компакт-диску (аудио записе песама) по унапред одређеним параметрима. Имали смо у виду, притом, „специфичности наставе музичке културе која се реализује кроз процес учења” (Гркић Гинић и Ћалић, 2019: 195), а чији је циљ усмерен на што квалитетнији избор нотних и аудио записа песама у односу на друге музичке садржаје у уџбенику.

МЕТОДОЛОГИЈА

Предмет истраживања су песме у уџбеницима за музичку културу за трећи разред основне школе. Имајући у виду да песма представља полазну основу, примарни садржај и централну тему у реализацији наставе музичке културе у основној школи, овај рад је усмерен на теоријско испитивање песама у уџбеницима музичке културе за трећи разред основне школе да бисмо дошли до информација о одликама и функционалности песама приликом усвајања овог музичког садржаја у настави трећег разреда основношколског узраста.

Циљ рада се односи на испитивање и евидентирање одлика и функционалности песама у уџбеницима за музичку културу за трећи разред основне школе кроз идентификацију и утврђивање овог ефикасног музичког садржаја и његове улоге и делотворности у музичком развоју ученика.

Постављени су следећи задаци истраживања:

- идентификовати мелодијско-ритмичке одлике песама по следећим параметрима: амбитус, тонски род, врста такта, нотне вредности;
- утврдити функционалност песама у уџбеницима: развијање осећаја за ритам, развој децјег гласа и музичко описмењавање;
- испитати структуру композиција на компакт-дису и утврдити повезаност аудио записа песама са уџбеником.

У истраживању су коришћене дескриптивна метода и метода теоријске анализе. Од техника је коришћена квантитативна и квалитативна анализа садржаја у уџбеницима за музичку културу за трећи разред основне школе. За ово истраживање конструисан је посебан мерни инструмент – протокол који чини систем категорија за анализу садржаја уџбеника формиран на основу теоријског разматрања проблема. С обзиром на то да је анализа уџбеника и компакт-дискова била усмерена на пребројавање, класификовање и вредновање индикатора, обрада података је извршена путем дескриптивне статистике, а добијени подаци представљени су процентуално и фреквенцијски.

Определили смо се да за узорак истраживања буду одабрани два уџбеника од издавача који су до сада најдуже коришћени у наставној пракси (ЗУНС и Креативни центар) и један уџбеник новијег датума (БИГЗ) да бисмо утврдили одлике и функционалност нових у односу на стари избор увршћених песама у одабраним уџбеницима. Узорак истраживања је намеран и чине га три уџбеника (главна књига и компакт-диск) музичке културе за трећи разред основне школе одобрених од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије за школску 2022/23. годину:

1. Ћачић, М. (2020). *Музичка култура*, уџбеник за трећи разред основне школе. Београд: БИГЗ.
2. Илић, В. (2008). *Музичка култура за трећи разред основне школе*. Београд: Креативни центар.
3. Стојановић, Г. (2005). *Музичка култура 3*, уџбеник за трећи разред основне школе. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства¹.

¹ У даљем тексту користићемо скраћеницу ЗУНС.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

Први задатак истраживања усмерен је на идентификацију мелодијских и ритмичких одлика песама у уџбеницима за трећи разред код три различита издавача. Истраживањем према овом параметру класификоваћемо и упоредити у анализираним уџбеницима најпре амбитус песама, тонски род, затим врсту такта и нотне вредности које су у складу са потребама наставе музичке културе, односно у складу са актуелним *Правилником о програму наставе и учења за трећи разред основног образовања и васпитања* (2019).

Песму смо разматрали као главно дидактичко средство у процесу музичког образовања деце основношколског узраста имајући у виду да приликом њеног одабира веома важно испоштовати принцип примерености узрасту ученика. *Правилник о програму наставе и учења за трећи разред основног образовања и васпитања*² (2019: 48) прописује да се у овом периоду школовања певање наменских песама (по слуху) одвија у тонском опсегу од *ха* до *це2*. Резултати анализе амбитуса песама за певање приказани су у Табели 1.

Табела 1. Амбитуси песама у анализираним уџбеницима

Интервали		ЗУНС	Креативни центар	БИГЗ
Терца	f	6	9	5
	%	18,75	21,42	15,63
<i>де1-еф1</i>	f	5	4	4
	%	83,33	44,44	80,00
<i>е1-зе1</i>	f	1	5	1
	%	16,67	55,56	20,00
Кварта	f	4	2	6
	%	12,5	4,76	18,75
<i>це1-еф1</i>	f	4	1	4
	%	100	50	66,66
<i>де1-зе1</i>	f	/	1	1
	%	/	50	16,67
<i>еф1-бе1</i>	f	/	/	1
	%	/	/	16,67
Квинта	f	9	15	9
	%	28,12	35,71	28,12
<i>це1-зе1</i>	f	8	13	6
	%	88,88	86,66	66,67
<i>де1-а1</i>	f	1	1	2

² У даљем тексту: *Правилник*.

Интервали		ЗУНС	Креативни центар	БИГЗ
	%	11,12	6,66	22,22
	f		1	1
<i>еф1-ц2</i>	%	/	6,66	11,11
	f	5	7	3
Секста	%	15,62	16,66	9,38
	f	3	6	3
<i>цел-а1</i>	%	60	85,71	100
	f	1	/	/
<i>дел-ха1</i>	%	20	/	/
	f	1	/	/
<i>дел-бел</i>	%	20	/	/
	f	/	1	/
<i>еф1-де2</i>	%	/	14,29	/
	f	2	3	2
Септима	%	6,25	7,14	6,25
	f	/	/	1
<i>цел-ха1</i>	%	/	/	50,00
	f	2	3	/
<i>цел-бел</i>	%	100	100	/
	f	/	/	1
<i>ха-а1</i>	%	/	/	50,00
	f	5	6	6
Октава	%	15,62	14,28	18,75
	f	3	4	6
<i>цел-це2</i>	%	60	66,66	100
	f	1	1	/
<i>дел-де2</i>	%	20	16,66	/
	f	1	/	/
<i>зе-зел</i>	%	20	/	/
	f	1	/	1
Нона	%	3,12	/	3,12
	f	1	/	/
<i>а-ха1</i>	%	100	/	/
	f	/	/	1
<i>зе-а1</i>	%	/	/	100
	f	32	42	32
Укупно	%	100	100	100

Увидом у Табелу 1 примећујемо да у анализираним уџбеницима највећи број песама за певање по опсегу одговара препорукама *Правилника*. Значајан број песама креће се у опсегу квинте *цел-зел* или *дел-а1*. Затим следе амбитуси терце, кварте и сексте, које се опет, у највећем броју случајева, крећу у оквирима средњег регистра *цел-ха1*. Овакав одабир песама није случајност, пре

свега зато што изван број деце приликом поласка у школу има већ донекле развијен опсег гласа у средњем регистру или се постепено развија у првом и другом разреду основне школе. Међутим, запазили смо да има песама у уџбеницима које излазе из оквира препорученог Правилником – *Светосавска химна* у распону *де1-де2* у уџбеницима чији су издавачи Креативни центар и ЗУНС, као и песма *Садила сам босиљак* (Креативни центар) прелази горњи опсег, а песме издавачке куће ЗУНС *На Авињонском мосту* (амбитуса *ге-ге1*), *Рибарчета сан* (амбитуса *а-ха1*) и БИГЗ *Боже правде* (амбитуса *ге-а1*) прелазе доњи опсег.

Певањем песама ученици упознају и развијају осећај за тоналитет и тонски род (Табела 2).

Табела 2. Тоналитети песама за певање

Тоналитети		ЗУНС	Креативни центар	БИГЗ
Дурски	f	30	42	32
	%	93,75	100	100
Це-дур	f	22	34	29
	%	73,33	80,96	90,63
Ге-дур	f	1	/	/
	%	3,33		
Де-дур	f	3	2	/
	%	10	4,76	
Еф-дур	f		5	
	%	4	11,90	3
Ес-дур	f	13,34	1	9,37
	%		2,38	
Молски	f	2	/	/
	%	6,25		
Де-мол	f	2	/	/
	%	100		
Укупно	f	32	42	32
	%	100	100	100

Анализом песама уочили смо да доминирају песме написане у дурском тоналитету. У сва три уџбеника највише има песама у *Це-дур* тоналитету. Следећи тоналитет по заступљености је *Еф-дур*, затим *Де-дур*, док уџбеник чији је издавач ЗУНС има и једну песму у *Ге-дур* тоналитету, а уџбеник Креативног центра има једну песму у *Ес-дур* тоналитету. Песама у молском тонском роду нема у уџбеницима чији су издавачи Креативни центар и БИГЗ, док смо у уџбенику ЗУНС-а пронашли две песме у *де-мол* тоналитету – *У Ивана господара* и *Јесенска песма*.

Приликом одабира песама за певање посебну пажњу треба посветити метрици, ритму и ритмичким структурама. У почетку музичког општеобразовног школовања, пре фазе музичког описмењавања, трајања нота и пауза, као и ритмичке фигуре усвајају се интуитивно. Зато је важно да песме буду ритмички јасне, једноставне, без компликованих и захтевних ритмичких фигура. Анализом песама утврдили смо да највећи број садржи четвртинска и/или осминска трајања нота и пауза. Од ритмичких фигура појављују се осмина и две шеснаестине у песми *Диносаурус* (БИГЗ) и две шеснаестине и осмина у песми *Другарство у царству* (Креативни центар). Пунктиран ритам заступљен је у неколико песама: четвртина са тачком и осмина (*Рибарчета сан*, уџбеник ЗУНС-а, и *Снег*, уџбеник Креативног центра), осмина са тачком и шеснаестина (*Светосавска химна*, сва три уџбеника, и песме *Боже правде* и *Девојчица платно бели*, уџбеник БИГЗ-а). Закључујемо да су све песме ритмички јасне, складне и одговарају узрасту ученика и потребама наставе музичке културе у трећем разреду основне школе.

Врста такта у анализираним песмама представљена је у Табели 3.

Табела 3. Врста такта у песмама

Врста такта		ЗУНС	Креативни центар	БИГЗ
2/4	f	18	31	18
	%	56,25	73,81	56,25
3/4	f	2	3	2
	%	6,25	7,14	6,25
4/4	f	10	7	10
	%	31,25	16,66	31,25
Остало	f	2	1	2
	%	6,25	2,39	6,25
Укупно	f	32	42	32
	%	100	100	100

Анализом врсте такта у песмама које су намењене певању запазили смо да је највећи број песама у сва три уџбеника написан у парним тактовима, пре свега у такту 2/4. Незнатан број песама је у такту 3/4, по две у уџбеницима чији су издавачи ЗУНС и БИГЗ и три у уџбенику Креативног центра. Песма *Ресаво водо 'ладна* заступљена је у сва три уџбеника и написана је у такту 5/4 (у уџбенику ЗУНС-а није обележена врста такта). Такође, песма *Фалила ми се прошена мома* (ЗУНС) нема обележену врсту такта. Песма *Јежева усаванка* (БИГЗ) има промену врсте такта 3/4 и 2/4. Ова песма је препоручена композиција за трећи разред под другим називом – *Буји, паји* ауторке Надежде Вукомановић.

Други задатак истраживања односи се на утврђивање функционалности песама у уџбеницима за трећи разред основне школе. У оквиру овог задатка испитивали смо да ли су песме за певање усмерене ка развијању осећаја за ритам, вокалног апарата и музичком описмењавању и да ли одговарају адекватном музичком развоју ученика.

У садржајима предмета Музичка култура ритам је изражен кроз постављање и увежбавање различитих нотних трајања, ритмичких фигура и метричких врста. Бројалице, било говорне или певане, свакако су најадекватније средство за развијање осећаја за ритам и ритмичке способности. Међутим, певањем песама ритам се развија кроз постављање метричких врста и различитих ритмичких конструкција, нарочито уколико се спроводи уз покрет – плескањем, пукетањем прстима, корачањем, лупкањем, ударањем итд, а посебно уз тактирање које „подразумева оспособљавање ученика да претварају слику нотног текста у простор по коме се крећу” (Васиљевић, 2000: 190). Изражавањем музике покретом, ученици непосредно доживљавају различите ритмове и ритмичке моделе. Анализом смо уочили да се у свим уџбеницима увођење трајања тонова, јединице бројања и тактирање у такту 2/4 која су прописана *Правилником* (2019: 47) одвија кроз бројалице, док су песме у функцији увежбавања ритма. Тако се уз извођење песама примењује тактирање песама које се уче из нотног текста солмизационим и неутралним слоговима, затим тапшање, осмишљавају се покрети уз песму, изводи се пратња песама на различитим ритмичким инструментима. Аутор уџбеника чији је издавач Креативни центар поставља задатке ученицима да заокруже плавом/црвеном бојом четвртине ноте и паузе, зеленом бојом осмине ноте (песме *Садила сам босиљак* и *Ловац Јоца*) и преброје тактове песме (песма *Рођенданска песма*). Претпостављамо да је циљ оваквих задатака визуелна идентификација и запамћивање нотних трајања и такта као најмањег метричког дела песме.

Рад на правилном развоју дечјег вокалног апарата је дуготрајан процес који почиње да се одвија још у предшколским установама, а наставља континуираним и адекватним начином рада од првог разреда основне школе. Један од циљева музичког образовања је, поред лепог и изражајног певања, правилан развој гласовног апарата. Овај циљ се може постићи само уколико се спроводи одговарајући и прикладан рад, уз избор садржаја који у потпуности одговарају узрасту, могућностима и способностима ученика. У том смислу, песма као главни дидактички садржај за развој дечјег гласа мора бити у амбитусу и регистру који ће ученици истог узраста моћи да отпевају без тешкоћа и оптерећења. Спроведено истраживање у уџбеницима за трећи разред основне школе односи се на функционалност песама у циљу развоја вокалног апарата, са становишта ширења опсега гласа преко амбитуса, редоследа песама и кретања мелодије.

У уџбенику чији је издавач ЗУНС све песме су у адекватном амбитусу и регистру, осим песама *Светосавска химна*, *На Авињонском мосту* и *Рибарчета сан* (видети први истраживачки задатак и Табелу 1). Аутор овог уџбеника излаже материјал који прати рад на усвајању елемената из основе музичке

писмености, тако да се развој гласовних способности одвија по редоследу, поштујући принцип поступности. Из редоследа постепеног ширења граница амбитуса иступа већ поменута песма *На Авињонском мосту* чији је најнижи тон *ge*. Песме које јој претходе усмерене су према вишем регистру, а доњи гранични тон је *ce1*. Дакле, ниједна претходна песма није у функцији ширења обима гласа према дубоком регистру.

Аутор уџбеника чији је издавач Креативни центар има другачију концепцију што се тиче ширења опсега гласа. Све песме су адекватног амбитуса и регистра (Табела 1), осим песама *Светосавска химна* и *Садила сам босиљак*. Ове две песме крећу се према високом регистру, до *de2*. Иступање ван прописаних граница за певање у трећем разреду није велико и вероватно не би представљало проблем да је редослед песама у овом уџбенику постављен адекватно. Даљом анализом утврдили смо да нема песама које шире глас ка дубоком регистру. Доњи гранични тон је *ce1*.

Аутор уџбеника БИГЗ пажљивим одабиром песама за певање испоштовао је принцип поступног увођења песама које су усмерене ка ширењу опсега дечјег гласа најпре ка горњем регистру од *ge1* до *a1*, да би се песмом *Савила се бела лоза винова* кретање мелодије поступно наставило до тона *ce2*. Ширење гласа ка доњој лаги, ниже од тона *ce1*, уводи се изненада химном *Боже правде* и то до тона *ge*. Поред тога што није добро нагло ширење опсега, уједно опсег песме *ge-a1* није у складу са *Правилником* јер премашује предложени опсег у малој октави доње лаге.

У оквиру овог истраживачког задатка испитивали смо да ли су песме у анализираним уџбеницима у функцији музичког описмењавања ученика. У трећем разреду музичко описмењавање укључује фиксирање тонских висина и свесно разумевање разлике међу њима. У педагошкој пракси устаљен је начин за постављање тонских висина преко песама-модела. Песме су приказане по редоследу појављивања (Табела 4).

Табела 4. Песме-моделу у анализираним уџбеницима

ЗУНС	Креативни центар	БИГЗ
<i>Ресаво водо 'ладна</i>	<i>Сол ми дај</i>	<i>Ми идемо преко поља</i>
<i>Фалила ми се</i>	<i>Ми идемо преко поља</i>	<i>Сол ми дај</i>
<i>прошена мома</i>		
<i>Ми идемо преко поља</i>	<i>Дошла ми бака на пазар</i>	<i>Ми на првој линији</i>
<i>Фабрика бомбона</i>	<i>Ресаво водо 'ладна</i>	<i>До, до, шта је то?</i>
<i>Дошла ми бака</i>	<i>Фалила ми се</i>	<i>Ресаво, водо 'ладна</i>
<i>на пазар</i>	<i>прошена мома</i>	<i>Жаба пева ре</i>
		<i>Фалила ми се</i>
<i>Сол ми дај</i>		<i>прошена мома</i>
		<i>Фа је изнад ноте ми</i>
		<i>Солмизација</i>

Уџбеници користе готово исте песме-моделе за упознавање ученика са тонским висинама, међутим редослед увођења тонова је потпуно другачији: ЗУНС – *ре, ми, фа, до, сол*; Креативни центар – *сол, ми, до, ре, фа*; БИГЗ – *ми, сол, до, ре* и *фа*. Без обзира на то што је у трећем разреду предвиђена обрада тонских висина од *ce1* до *ge1*, ауторка уџбеника ЗУНС врши упознавање ученика са тоном *ла* кроз свирање песме *Моје мале паткице* и проналажење одговарајуће плочице на металофону, без именованја тона и записивања у линијски систем.

Трећи задатак нашег истраживања односи се на утврђивање структуре композиција на компакт-диску (вокалне, инструменталне и вокално-инструменталне) и утврђивања повезаности уџбеника (главне књиге) и компакт-диска као значајне потпоре у наставном раду музичке културе трећег разреда основне школе, са посебним освртом на област извођења музике певањем. У Табели 5 приказан је однос инструменталних, вокално-инструменталних и вокалних композиција на припадајућем компакт-диску уз сваки анализиран уџбеник.

Табела 5. Структура композиција на компакт-диску

Композиција		ЗУНС	Креативни центар	БИГЗ
Вокална	f	/	3	2
	%		6,67	3,51
Вокално-инструментална	f	27	17	10
	%	79,41	37,78	17,54
Инструментална	f	7	25	45
	%	20,59	55,55	79,96
Укупно	f	34	45	57
	%	100	100	100

Анализа показује да аутор чији је издавач ЗУНС углавном нотне записе песама у уџбенику не подржава аудио-снимком, већ је компакт диск уређен у својству слушања музике. На овом компакт-диску преовладавају вокално-инструменталне композиције, за разлику од других издавача, и то, пре свега, оне које имају пратњу на дечјим музичким инструментима, што ученицима пружа додатни подстицај за свирање и развој креативности уз певање. Аутор уџбеника Креативног центра поред нотних записа у уџбенику даје инструменталне и вокално-инструменталне аудио-записе истих песама. Напоменули бисмо да су пет нотних записа у уџбенику подржани еквивалентним аудио-записима на компакт-диску (*Ловац Јоца, На слово, на слово, Трешињица, Певала је птица кос* и *У Милице*). Уџбеник издавача БИГЗ, у односу на остале анализирани уџбенике, пружа највише (аудио) инструменталне подршке уз певање песама. Интересантно је да у овом уџбенику од 32 нотна записа који су планирани за извођење певањем, чак 27 има и аудио-инструменталну верзију песме (караоке).

Без обзира на то што анализа композиција на компакт-дискovima показује извесне разлике у третману аутора према певању, аудио-записи песама садржаје уџбеника значајно употпуњују, у складу су са прописаним законитостима за извођење музике певањем код ученика узраста трећег разреда, тако да доприносе несметаном музичком развоју ученика.

ЗАКЉУЧАК

Имајући у виду да је песма најважнији елемент наставе музичке културе, издвојили смо одлике и функционалност песама у уџбеницима анализом музичког текста (нотних записа) и еквивалентних аудио-записа песама на припадајућем компакт-диску.

Анализом песама у уџбеницима и на компакт-дискovima издавачких кућа ЗУНС, Креативни центар и БИГЗ дошли смо до следећих закључака:

– Амбитуси песама у уџбеницима су у највећој мери у складу са *Правилником о програму наставе и учења за трећи разред основне школе* и најчешће се крећу у опсегу средњег регистра. Запажен је мали број песама које прелазе горњи или доњи опсег гласа предвиђен *Правилником*.

– У свим уџбеницима доминирају песме написане у дурском тоналитету (највише у Це-дуру). Само један уџбеник има две песме написане у молском тонском роду. Певањем по слуху неколико молских песама са текстом започиње рад на молском тонском роду, након чега следи опажање и интонирање сличног мелодијског тока (Васиљевић, 2000: 86).

– Ритмичка структура песама за певање је јасна и једноставна, без компликованих и захтевних фигура, те у потпуности, у овом смислу, одговара програмским захтевима у овом узрасту ученика.

– У сва три уџбеника песме се налазе у функцији развијања осећаја за ритам тако што се уз певање примењују различити покрети или изводи пратња на ритмичким инструментима.

– Анализа уџбеника показује да су се аутори определили за највећи број песама које имају постепено интервалско кретање, међутим рад на развоју дечјег вокалног апарата доследно спроводи само један уџбеник. Преовлађују песме које су усмерене на ширење дечјег гласа ка горњем регистру, док су песме у функцији ширења обима гласа ка доњем регистру изостављене.

– Постављање тонских висина се спроводи преко песама-модела, међутим уџбеници се разликују по концепцији и редоследу увођења тонова.

– Аудио-записи песама представљају значајну потпору у раду учитеља на развијању вокалних способности код ученика. Анализа композиција, на

припадајућим компакт-дискovima уз уџбенике музичке културе за трећи разред основне школе, показује извесне разлике у третману нотних записа песама које су подржане на аудио-записима (припадајућег компакт-диска). Тако код уџбеника издавача ЗУНС аудио-записи песама на компакт-диску, поред гласа, укључују ритмичку пратњу на дечјим инструментима. У уџбенику Креативног центра свега пет нотних записа предвиђених за певање имају и по две нумере на компакт-диску, као: 1) вокално-инструменталну и 2) инструменталну (караоке) изведбу. Анализа је показала да развој информативне технологије као ресурс није довољно искоришћен, с обзиром да постоје разни програми за пребацивање песама из вокално-инструменталног у инструментални/караоке запис. Караоке записе ауторка БИГЗ-а препознаје као значајну потпору у функцији певања предвиђених уџбеничких садржаја, тако да су нотни записи песама у овом уџбенику подржани и караоке верзијима истих песама на компакт-диску.

Од учитеља највише зависи у којој мери ће правилан одабир песама из уџбеника да утиче на развој музичких и првенствено вокалних способности код ученика, те је зато важно обезбедити адекватан избор наставних садржаја за певање, тачније, потребно је осигурати да музички захтеви песама буду пажљиво усклађени са развојним способностима и могућностима ученика. Неадекватно искуство приликом певања може изазвати доживотна негативна осећања према музици и уједно може довести до тога да млади и одрасли сматрају себе „немузикалним” (Welch, 2001). Зато препорука будућим ауторима уџбеника је да музички садржај дидактички обликују, прилагоде предзнањима и интересовањима ученика, као и да у уџбеничку литературу уврсте што квалитетније нотне и аудио-записе, медијски (и визуелно) обогаћене музичке садржаје „како би се ученици могли мотивисати и покренути у процесу учења песама” (Ћалић и Ђурђановић, 2016: 465).

Извори

- Илић, В. (2008). *Музичка култура за трећи разред основне школе*. Београд: Креативни центар.
- Ђачић, М. (2020). *Музичка култура*, уџбеник за трећи разред основне школе. Београд: БИГЗ.
- Стојановић, Г. (2005). *Музичка култура 3*, уџбеник за трећи разред основне школе. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Литература

- Братић, Т. и Филиповић, Јб. (2001). *Музичка култура у разредној настави*. Јагодина – Приштина. Учитељски факултет – Факултет уметности.
- Brăiloiu, C. (1956). *La rythme enfantin: notions liminaires. Le Colloques de Wegimont: Ethnomusicologie 1* (64–96). Paris-Bruxelles: Elsevier [repr. as “La rythme enfantin: notions lumineuses” in Brăiloiu (1973) 265–299].
- Васиљевић, З. (2000). *Методика музичке писмености*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Гркић, Ј. (2008). *Музички слух*. У С. Дивљан (ур.), *Уметност у методикама наставе*, рад штампан у целини, 9–10. мај 2008, Јагодина (143–150). Јагодина: Педагошки факултет.
- Гркић, Ј. и Ћалић, М. (2015). Слободан избор наставних садржаја у уџбеницима за музичку културу за први разред основне школе. У В. Вујевић (ур.), *Наука и слобода*, рад штампан у целини, књ. 9, том 1/1, 6–8. јун 2014 (499–513). Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву.
- Гркић Гинић, Ј. и Ћалић, М. (2019). Структура и карактеристике уџбеника за музичку културу за други разред основне школе. У А. Пешикан и Ј. Стевановић (ур.): *Стара тема пред изазовима савременог доба* (195–216). Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Деспих, Д. (1974). *Двоглас*. Београд: Универзитет уметности.
- Дробни, И. (2008). *Методичке основе вокално-инструменталне наставе*. Београд: Завод за уџбенике.
- Закон о основама система образовања и васпитања* – Сл. гласник РС, бр. 88/2017, 27/2018 – др. Закон, 10/2019, 6/2020 и 129/2021.
- Илић, П. и Миловановић, Б. (2019). Функционална метода Миодрага А. Васиљевића у реализацији почетне наставе солфеџа. *Баштина*, 47 (445–456). Приштина: Институт за проучавање културе Срба, Црногораца, Хрвата и Муслимана.
- Ивановић, Н. (2007). *Методика општег музичког образовања за основну школу*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

- Јерemiћ, Б. (2015). *Од певања до музичке културе. Методика наставе музичке културе – Извођење музике певањем песама по слуху*, практикум за васпитаче и учитеље. Сомбор: Педагошки факултет.
- Јовић Милетић, А. (2011). *Почетно музичко описмењавање на српском музичком језику*. Београд: Самостално издање аутора.
- Кодела, С. (2017). Методички приступ примени традиционалне песме у музичкој настави основне школе и школе за основно музичко образовање. *Годишњак Педагошког факултета у Врању*, VIII(2), 269–282.
- Којов Буквић, И. (1989). *Методика наставе музичког васпитања*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Маричић, С. и Ћалић, М. (2015). Интеграција развоја математичких појмова и музичког васпитања у предшколском васпитању и образовању посредством песама за певање. *Годишњак Учитељског факултета у Врању*, VI, 317–326.
- Милетић, А. (2018). *Од народних тоналних основа до дур-мол система у настави музичке писмености*. Београд: Учитељски факултет.
- Мишков, М. (1999). Приступ одабирању песама и хорских композиција за децу. *Норма*, 1(2), 181–190.
- Moog, H. (1976). The development of musical experience in children of pre-school age. *Psychology of Music*, 4(2), 38–45, <https://doi.org/10.1177/030573567642005>.
- Плавша, Д., Поповић, Б. и Ерић, Д. (1961). *Музика у школи, Методски приручник за наставнике музичког васпитања у основној школи од I до V разреда*. Београд: Завод за издавање уџбеника Народне Републике Србије.
- Правилник о програму наставе и учења за трећи разред основног образовања и васпитања: 5/2019-6, 1/2020-1, 6/2020-1.*
- Стојановић, Г. (1996). *Настава музичке културе од I до IV разреда основне школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стошић, А. (2008). Полифункционалност песме у настави музичке културе. *Педагогија*, LXIII(1), 62–74.
- Стошић, А. (2016). Функционалност уџбеничког комплета у развоју вокалних способности ученика млађих разреда основне школе. *Иновације у настави*, XXIX(1), 60–76.
- Судзиловски, Д. и Терзић, Е. (2008). *Вокално-инструментална настава*. Ужице: Учитељски факултет.
- Ћалић, М. и Ђурђановић, М. (2016). Заступљеност народне традиције у уџбеницима за музичку културу у првом разреду основне школе. У А. Пешикан (ур.): *Настава и учење – уџбеник у функцији наставе и учења* (463–476). Ужице: Учитељски факултет.
- Ćalić, M. & Đurđanović, M. (2020). Family and Its Role in the Cultivation and Preservation of Traditional Folk Music at Junior Primary School Age. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 8(3), 103–112.

Ђалић, М. и Судзиловски, Д. (2011). Анализа уџбеника за први разред основне школе из предмета музичка култура. *Узданица*, 8(1), 151–166.

Welch, G. F. (2001). *The importance of singing in child development*, 1(6), 35–37. Retrieved April 10, 2022 from the World Wide Web [https://www.academia.edu/18882927/The importance of singing in child development](https://www.academia.edu/18882927/The_importance_of_singing_in_child_development).

Maја R. Ћалић

University of Kragujevac, Faculty of Education, Užice

Jelena R. Grkić Ginić

University of Kragujevac, Faculty of Education, Užice

FEATURES AND FUNCTIONALITY OF SONGS IN THE MUSIC EDUCATION TEXTBOOKS FOR THE THIRD GRADE OF PRIMARY SCHOOL

Summary

Given the fact that a song represents the basis, the primary content as well as the central topic in teaching Music Education in primary school, this paper aims to clarify the functionality and features of songs by analyzing a selection of music textbooks for the third grade of primary school, that is, by identifying and determining this effective musical content, its role and effectiveness in the musical development of students. The aim of the paper is to theoretically analyze the melodic-rhythmic and thematic features of songs, determine their functionality as well as their interplay in the textbooks and on CD. The analysis shows that the songs in the selected textbooks are age-appropriate as regards their melodic-rhythmical features and themes. The functionality of the songs is aimed at developing a sense of rhythm, vocal apparatus as well as musical literacy. Audio materials open up new possibilities for song interpretation through karaoke.

Keywords: *song, textbook, Music Education, primary school.*